

סדר ונקיון

פרשת במדבר, (שיחה 2) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
בהנהגה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה

כבר תמחו רבים, בשביל מה כל האריכות שהתורה תספר לנו על סדר חניית השבטים במדבר, (במדבר ב')
וסדר מדוקדק מאד כיצד היו התקיעות וכיצד השלבים בפירוק המחנה? (במדבר י, א-ח)
ענה על כך רש"י מקלם שאחד מעקרונות המוסר הוא, שהאדם ינהג לפי משטר וסדר ערוך.
אמנם בדורותינו התרגלנו לעשות כל דבר כפי "שיסדתר" מעצמו, בלי תכנון מראש, בלי הכנה, בלי עיון
בפרטים, אך האמת היא שהדבר בעוכרנו.

נקח לדוגמא סדר הלימוד.

חז"ל קבעו לנו "בן 5 למקרא, בן 10 למשנה, בן 15 לתלמוד וכו'" (אבות, סוף ה').
מסביר מהר"ל (יגור אריה", סוף ואתחנן), שכאשר למדו לפי סדר זה,

א. קבל הנער יראת שמים טבעית מן למידת מקראי קודש, (ע"ע בזה "פרי צדיק" לר' צדוק, ח"ד דף 88).

ב. ואח"כ למד ההלכות המעשיות בצורת שינון, (לימוד המשניות)

ג. ורק כאשר האדם יודע היטב כל ההלכות המעשיות המוטלות עליו, רק אז יעסוק בחקר "שקלא
וטרפא" של משא ומתן העיוני. (=תלמוד)

כל זה היה ערוך לפי טבעו הפסיכולוגי של הילד!

א. כי בגיל צעיר של 5 ואילך, הוא מתרגש ומתפעל מן סיפורי התורה, ונעשה רושם מתאים בנפשו.

ב. בגיל 10 אין לו עדיין "ראש" לעסוק בסברות של מיגו וחזקה, אבל יש לו קליטה טובה לזכור אלפי
ההלכות הנדרשות לכל אדם.

ג. ורק אח"כ בגיל 15 כאשר האדם ממולא התורה הפשטית, יצליח להשכיל ולחדור לעומק ההגיון
של התורה.

אבל אנו הפכנו כל הסדר. (בגלל ייסורי הגלויית אותם עברנו, וכדברי חז"ל: "כיון שגלו ישראל, אין לך ביטול תורה יותר מזה" (חגיגה ה'))

[הערת התלמיד. בארצות תימן, בבל, מרוקו, תוניס ועוד, שָׁמְרוּ יפה על סדר הלימוד שהורו חז"ל, ויפה עלה בידם לגדל דורות של ת"ח שלמים כֻּל. והגם שבארצות אירופה ששינו מן סדר הלימוד כניל, ובכ"ז גדלו ענקים בתורה – עכ"פ אין זה חזון נפרץ למצוא מהם ת"ח הבקי בש"ס, אך אינו בקי יפה במקרא [תנ"ך] או במדרש, או בסדרי קדשים וטהרות אינם בבקיאות אצלו כמו שאר 4 סדרים הנלמדים עם גמרא, יען כי מגיל צעיר תופסים כל מעייניהם בתלמוד. והנה זנחו בני "עדות המזרח" עם עלייתם לארץ הקודש את סדר הלימודים לטובת לימודם בישיבות בני אשכנז, אך ב"ה עתה בשנים האחרונות קמו ישיבות ות"ת המלמדים כפי הסדר שהורנו חז"ל "בן חמש למקרא וכו'", וחזרה עטרה ליושנה. עד כאן]

והנה, גם כאשר האדם כבר בחצי שנותיו, "ותפש את עצמו" כי הוא מבין קלקול החינוך שהיה לו עד
עכשיו, ורצונו ללמוד תורה כמו שה' רוצה, עליו ללמוד בסדר הזה:

- קודם כל שנה שלמה יעסוק רק בתנ"ך עד יהיה בקי בו,
- ובשנה שניה ילמוד רק ששה סדרי משנה עד יִדַע אותם כולם על בוריים ובעל פה.
- ורק בשנה השלישית יחלק שעותיו לגמרא ופוסקים וקבלה ומדרשים ואגדות וספרי מוסר. (ייסוד ושורש העבודה", שער הניצוץ, פרקים ב-ג)
- ומבואר שֶׁם כי בכל שנה ושנה, על האדם ללמוד בכל יום ויום ספר שו"ע עם "באר היטב", כל ספר או"ח וקצת מיוורה דעה, וישלים כל הספר בכל שנה ושנה. הרי בכך אישור לחשיבות על של "סדר". (ע"ע מדרש דב"ר ח, ג)

סדר מקום הישיבה – לפי גדלות בתורה

מצאנו שבישיבות של חז"ל היו מושיבים כל תלמיד ותלמיד במקום הראוי לו לפי רמתו בלימודים, (כמו רב כהנא, בישיבת ר' יוחנן – בב"ק קיז.) וככל שהאדם עלה בחכמה, כך הקדימו אותו לשבת קרוב לרב "והיו ענין רואות את מוריך". אבל הצעירים יותר ישבו מרחוק (חולין קלו:). והנה מפורש שהיה לכל תלמיד ותלמיד מקום קבוע שממנו לא זז. (פסחים קיט. "המכיר את מקום חברו בישיבה")

וכן היה במושב הסנהדרין. היו לפניהם ג' שורות של תלמידי חכמים "כל אחד ואחד מכיר את מקומו". (סנהדרין לו. עיי"ש רש"י). וכך כתוב במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם: "המכיר את מקומו". פירש מהר"י עמדין בספרו "עץ אבות": "אינו מבקש מקום גבוה ממקומו הראוי לו... וכן שנינו ג' שורות של ת"ח כל אחד מכיר את מקומו... לכן מקומו קבוע לפי חכמתו ולא יהרוס לעלות בטרם אל-על יקראוהו כשצריכים לסמוך". וכן מפורש ביומא (דף לח.) – "בשמך יקראוך, ובמקומך יושבוך". התועלת בהנהגה זו ברורה, שכאשר מישוהו מתקשה באיזו סוגיא או הלכה, הוא יודע למי לפנות. וכן כאשר ישמע תשובה-תורנית שנראית לו תמוהה, כשיבחין באיזו דרגה עומד זה שענה לו, ידע התלמיד לטרוח ולענין יפה לפני שמפקפק במה ששמע. סידור-מקומות-הישיבה קובע דירוג מתאים כדי לתת הערכה נכונה לאותם דברי תורה שהאדם שומע, להכיר על פיו דרגתו של האומר אותם. (וכמובן, כלי-עזר זה חסר לנו מאד בדורנו. אנו נותנים סמכות-עיוורת למי שאינו ראוי לה, ולעומת זאת אנו מפקפקים במה שנאמר ע"י גדולים וטובים, אלא שלא ידענו גודל מעלתם. והכל מתוך חוסר-סדר. "לא חרבה ירושלים, אלא בשביל שהושו קטן וגדול" [שבת קיט:]).

וכך היה נהוג בימי חז"ל:

- "בישיבה (בית המדרש) – הלך אחר חכמה.
- במסיבה (=של אכילה) – הלך אחר זקנה" (ב"ב קכ. עיי"ש רש"י). והאריכו בזה חז"ל (בברכות מו:).
- וכן כאשר הלכו קבוצת חכמים בדרך, היתה קביעות שגדול שבהם באמצע, שני לו מימינו (יומא לו:), כדי שכל הנפגש אתם ידע איזה כבוד יתנו לכל אחד מהם כראוי לו.
- וכן בענין יחס ראוי לכבוד רבו, "המהלך לימין רבו הרי זה בור". (שם).

וגם כאשר ישבו הרב ותלמידיו בבית המדרש, היה סדר קבוע כיצד שואלים שאלות (רמב"ם, הל' תלמוד תורה ד, ו-ח). כן ישנו סדר של חכמה כיצד מתרחצים בבית המרחץ (איזה אבר יש לכבד קודם), וכן סדר ההתפשטות של בגדים, ושוב מהו סדר לבישת הבגדים. (מסכת דרך ארץ רבה, פ"ז).

וגם למי שלא היה חכם, אלא היה עשיר, היה סדר מסוים באיזה פאר של לבוש ילבש, למען יכירו הרואים כיצד להתייחס אליו לפי רמתו בעושר. (עירובין מו:). כמובן, אם אחד שהיה בינוני בעושר בזבז כסף רב למען תפארת שלא מתאימה לו, היה בזה קלקול הסדר.

גם באורחות החיים, הכל צריך להיות על פי סדר. "דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת לו תחילה, ואח"כ יקנה בית דירה ואח"כ ישא אשה... אבל הטפשים מתחילים לישא אשה ואח"כ אם תמצא ידו יקנה בית, ואח"כ בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה... וכן הוא אומר בקלות... כלומר יהיו מעשיך הפוכין כדי שלא תצליח את דרכך". (רמב"ם, הל' דעות ח"א)

וברור שמה שנוהגים בוגרי הישיבות בזמן הזה אמנם נחוץ והכרחי בכדי להפיץ תורה בעולם, אבל לא נפלטנו מן תוצאות-לוואי השליליות. כי כל דברי חכמים על בעיות שיווצרו מן חוסר סדר, שרירים וקיימים.

וכן בענין סדר בברכות אמצעיות של "שמונה עשרה", במבט השטחי נראה שאין נפקא-מינא בסדר המסוים ההוא, אבל רואים מן ההלכה שהשוכח אחת מהן לא יוכל לומר רק אותה בלבד, אלא כל הסדר מעכב. (רמב"ם, הל' תפילה יא).

גם בסדר של דו-שיח בין אדם לחברו חייב לשרור סדר. אמרו חכמים: "שְׁבַעָה דברים בגולם ושבעה בחכם. (1) חכם אינו מדבר לפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין (=בגיל) (2) ואינו נכנס תוך דברי חברו. (3) ואינו נבהל להשיב. (4) שואל כענין ומשיב כהלכה. (5) ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. (6) ועל מה שלא שמע אומר 'לא שמעתי' (7) ומודה על האמת. וחילופיהם בגולם". (אבות, ד')

מפרש "יין לבנון" כי כאשר נפגשים שני בני אדם,

- א. ראשית יש לשמור תנאי ראשון שזכות דיבור ראשוני הוא לחכם או מבוגר יותר.
- ב. תנאי שני, תוך שהוא מרצה את דעותיו, אין להפסיקו.
- ג. תנאי שלישי, כאשר סיים דיבורו, אין למהר (=נבהל) להשיב על דבריו. כי זה מוכיח שהשומע לא האזין בכובד ראש, אלא גם תוך כדי האזנתו הוא היה מכין מה יש לו להשיב כדי לדחות את דבריו של המדבר הראשון, ואין זה ממדת דרך ארץ.
- ד. תנאי רביעי, כאשר המשיב עונה, לא ישאל שאלות זרות שלא שייכות לנושא, ולא יענה תירוצים מאולצים ודחוקים, הכל לעשות רושם כאילו לא נשאר חייב מענה.
- ה. תנאי חמישי, כאשר הוא מתייחס ועונה לדברי הראשון, ישמור על סדר הדברים, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, כדי שיהיו דברים מובנים יותר.
- ו. תנאי ששי, אם איננו יודע מה לענות, לא נמצא "תשובות" מעורפלות להסתיר את העובדה שאיננו יודע.
- ז. והתנאי השביעי, חוזרים לזה שדיבר לראשונה, אם שמע דיחויים נכונים, יודה על האמת. ע"כ. הרי מכאן סדר של חז"ל לתהליך כל ויכוח ישר.

ראינו מכל הדברים הללו שחשוב מאד לשמור על סדר מסודר.

מסופר שכאשר הגרש"ז קלם שלח לשיבה את בנו הצעיר ר' נחום זאב, כאשר הבן חזר לביתו לראשונה, פתח רש"ז את מזוודת הבגדים של הבן וחקר לדעת כיצד כל פריט מקופל יפה. שבע-רצון ממה שראה, אמר האב שאם הבגדים מסודרים כהוגן, סימן מובהק הוא שגם הלימודים שבראשו של בנו גם כן מסודרים כהוגן. ומצאתי בפירוש המשניות של "תפארת ישראל" לסוף סוטה (ס"ק קג"קד) על "נקיות מביאה לידי טהרה" כתב: "דכמו שגופו ומלבושיו נקיים, כך פנימיות מחשבותיו טהורים ונקיים".

כתיב "ותקרבו אלי כולכם" (דברים א, כב) ופירש רש"י: בערבוביא. ולהלן הוא אומר (דברים ה, כ) "ותקרבו אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם" אותה קריבה היתה הוגנת, ילדים מכבדים את הזקנים, ושלחום לפניהם, וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם. אבל כאן 'ותקרבו אלי' כולכם בערבוביא, ילדים דוחפים את הזקנים, וזקנים דוחפים את הראשים "עכ"ל. והנה במתן תורה, כמה היה סדר מופתי! "יכול אע"פ שהיו רבים, דחוקים היו? תלמוד לומר 'שָׁנְאָן' (=דרש חילוף אותיות) – שָׁנְאָן והשקט". (שמו"ר כט/ב)

והנה התורה מעידה "ותמת שם מרים... ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן וירב העם עם משה... ולמה הבאתם... ומים אין לשתות" (במדבר כ, א-ה). מובא בילקוט שמעוני שם – "כיון שראו אותם באים, אמר משה לאהרן: תאמר, מה כינוס זה? אמר לו אהרן: 'לא בני אברהם יצחק ויעקב, הם? גומלי חסדים בני גומלי חסדים'. (=כלומר, אהרן טעה לחשוב שבאו לנחם למשה ואהרן על מיתת מרים) א"ל משה, אי אתה יודע להפריש בין כינוס לכינוס? אין זה כינוס של תקנה אלא של קלקלה. שאילו היה כינוס של תקנה היו צריכים להיות בראשם שרי אלפים ושרי מאות וגוי' ואתה אומר לגמול חסד הן באים?!" מיד הטיחו דברים כנגדו שנאמר "וירב העם עם משה. (ולא הוזכר אהרן, כי משה הוא שהבהיר מה קלונם) כיון שראה משה ואהרן פניהם זעומות (=כועסות) ברחו להם לאהל מועד". עכ"ל. (=גם אהרן, כי כיון שיש כעס, זה פורץ ומזיק לכל הנוכחים)

בעת שהעלו את ארונו של יעקב ממצרים לארץ הקודש "ויעשו לו בניו כן כאשר ציום" (בראשית מט, כט) ופרשו חז"ל שלשה ציווים, ואחד מהם: "תנו דעתכם שלא יגע עכו"ם במטתי, שלא לסלק שכניה מעלי, אלא כסדר זה עשו לי, שאו אותי ג' מן הצפון, ג' מן הדרום, ג' מן המזרח, ג' מן המערב. כשם שאתם עושים לי, כך אתם עתידין להעשות ד' דגלים במדבר והשכינה באמצע" (ב"ר ק'). הרי לנו שקבע מראש בדיוק מאיזה צד יעמוד כל שבט. התכונה הרוחנית והקביעות המשמעותית של כל צד גיאוגרפי של העולם, מבואר יפה ברש"ר הירש על שמות כז/ח ועל ויקרא א/ה). מתוך דבריו של יעקב אבינו שידע היטב פנימיות רוחניותו של כל שבט ושבט, לכן ידעו בני ישראל כיצד סדר חנייתם של השבטים במדבר. ועלינו ללמוד מזה חשיבותו של סדר.